

USUSRET NEMINOVNIM IZAZOVIMA DEMOKRATSKOG DRUŠTVA

Nikola Bižaca, Split

Demokracija predstavlja, očito, za većinu ljudi jedan vrlo poželjan cilj. Tome, ipak, nije uvijek bilo tako. Dovoljno se prisjetiti kako su ljudi gledali na demokraciju u posljednjih dvjesto godina, pa da uvidimo kako se suvremeno poimanje demokracije mukotrпно afirmiralo u svijestima ljudi. Patrijarhalna predindustrijska civilizacija vidjela je svoj naravni, sebi primjereni politički izraz u vertikalno strukturiranom obliku vlasti, u monarhiji. Stoga se opirala uvođenju demokratskih načela i demokratskog mentaliteta. U demokraciji se je vidjelo na djelu jedan pogubni mentalitet, koji razara tradicionalne kršćanske vrijednosti, na kojima se temeljila tisućljetna kršćanska civilizacija i društvo. Katolička crkva je radi toga bila dosta skeptična kada se radilo o prihvaćanju demokracije. U crkvenim razmišljanjima XVIII. i XIX. stoljeća polazilo se od činjenice da je crkvena zajednica ustrojena vertikalno a ne demokratski, te da crkveni autoritet ne proizlazi iz puka, nego od Boga kroz neprekinuti slijed samoreprodukcije crkvene hijerarhije. Istovremeno se u Crkvi gledalo "savršenu zajednicu ili društvo" (*societas perfecta*), jer je Krist, osnivač Crkve, zasigurno morao dati svojoj zajednici najbolji mogući ustroj. Prema tome, crkveni ustroj bi trebao biti idealni uzor društvenog uređenja. Ne čudi što Crkva, sukladno takvom razmišljanju, vidi u monarhijskom ustroju jedan oblik društva koji je kvalitetno bolji od demokracije i primjereniji Božjem naumu.

Jasno, svoj uglavnom negativni stav prema demokraciji Crkva nije nikada učinila sastavnim dijelom svoga vjerovanja. Bio je to više jedan praktični stav koji je proizlazio iz nesnalaženja u susretu s novim idejama, koje su crkvenim dostojanstvenicima ulijevale nepovjerenje. Naime, Crkva XVIII. i XIX. stoljeća bila je u velikoj mjeri izgubila osjećaj i sluh za nove potrebe i nova traženja u društvu. Društvene institucije naslijeđene iz prošlosti bile su skoro sakralizirane u svijestima mnogih kršćana, postavši tako nedodirljivima. Usto treba imati u vidu i psihološki relevantnu činjenicu da su pobornici demokracije vrlo često povezivali demokratska načela s odbacivanjem kršćanskog nazora na svijet.

No, tijekom desetljeća, došlo je do razvoja na obje strane. Demokratska teorija društva izgubila je postupno svoj često puta naglašeni antikršćanski i anticrkveni žalac, dok je Crkva malo pomalo uvidjela kako demokratski ustroj društva nije po sebi nikakvo zlo, čak štoviše da demokracija predstavlja, po svemu sudeći, najprihvatljiviji oblik društvenog ustroja na ovom stupnju razvoja ljudske svijesti. Međutim, još je koncem XIX. stoljeća papa Leon XIII. pomalo zamjerao američkim i europskim katolicima demokratskog usmjerenja njihovo

odveć zauzeto prihvaćanje demokratskih institucija. Činilo mu se kako su ti katolici izgubili iz vida činjenicu da demokratsko uređenje nije po sebi nikakav poželjan ideal, već da je tu riječ u prvom redu o jednoj suvremenoj životnoj nužnosti, koju nije moguće izbjeći. Dotični papa je, dakle, predlagao više toleriranje demokracije nego njeno zdušno prihvaćanje. On je još uvijek, kao i mnogi drugi u Crkvi onog vremena, bio u mnogo čemu poklonik i nostalgijačar starih dobrih vremena (Ancien Régime). Danas je situacija sasvim drukčija. Napose od Ivana XXIII. pa na ovamo, službene crkvene prosudbe i praksa prihvatili su demokraciju ne samo kao nešto što je kršćanima nametnuto i što bi prvom prilikom trebalo ukloniti i zamijeniti nekim nedemokratskim modelom, već je kršćanima stavljaju na srce kao vrijednost za koju bi se trebali zauzimati. Tako je danas jedan od konstantnih elemenata katoličke društvene nauke i načelo demokratskog sudjelovanja ljudi u stvaranju i vođenju vlastite društvene sudbine. No, katoličko, pa i općekršćansko, gledanje na demokratski sustav nije upalo u nikakvo nekritičko glorificiranje demokratskog načela i modela. Ako je taj model najprihvatljiviji, ne znači da je on i idealan, bez mane. Dovoljno je malo bolje pogledati kako funkcioniraju stara i manje stara demokratska društva Amerike i Europe, pa da se bez većeg napora uvide slabosti tih društava. Pritom je dovoljno spomenuti negativne natuknice kao: manipulacije ljudima pod krinkom demokratskog konsenzusa, problem "demokratskog" strančarenja, koje najčešće gubi osjećaj za opće dobro, ekonomski interesi pojedina i grupa koji uporno stavljaju u svoju službu demokratske institucije, itd. Crkva je svega toga svjesna, zato trajno nastoji u svojem navješćanju utjecati na vjernike kako bi svojim kršćanskim iskustvom i etičkim nabojem, koji iz toga proizlazi, doprinijeli usavršavanju demokratskog modela. Pritom je crkvena zajednica svjesna da usavršavanje konkretnog demokratskog društva predstavlja jedan trajni proces, koji nikada neće moći u potpunosti ostvariti neko idealno društvo po mjeri biblijske antropologije. Takvo društvo nije ostvarivo na zemlji!

Glede pak naše hrvatske situacije, treba reći da je Crkva pozdravila uvođenje demokratskog društva. I ne samo to, nego je ona svih ovih prošlih godina komunističkog totalitarizma sustavno doprinosila stvaranju oporbenog mentaliteta, koji je u demokraciji vidio jedinu vjerodostojnu alternativu komunizmu. U tome je naša Crkva odražavala dobrim dijelom pogleda opće Crkve, koja je posljednjih desetljeća, a posebno u koncilskom i pokoncilskom razdoblju, aktivno promicala demokratska gibanja u svijetu.

1. Sekularizacija i pluralizam: dvije temeljne odrednice suvremenosti

Ono na što bih želio ukazati jesu dva faktično popratna fenomena svih suvremenih demokratskih društava, koja ćemo i mi zasigurno uskoro osjetiti na vlastitoj koži. Riječ je o fenomenima pluralizma i

sekularizacije. Oba fenomena stavljaju pred Crkvu kao zajednicu i pred vjernika kao pojedinca velike izazove.

a) Pogledajmo najprije što je to *sekularizacija*. Termin sekularizacija je povezan etimološki s latinskim *saeculum*, što znači svijet. Ne mislimo sada ovdje rekonstruirati povijest uporabe termina sekularizacija, a niti se upuštati u prikazbu raznolikih socioloških definicija pojma sekularizacije. Dovoljno je reći da, pojam sekularizacije u današnjem sociološkom žargonu primarno označava "posvjetovnjačenje svijeta". Naime, da bi se donekle shvatio fenomen sekularizacije, treba se ukratko prisjetiti srednjovjekovnog načina doživljavanja svijeta ili kako to mnogi danas vole reći srednjovjekovne paradigme. Srednjovjekovni način misaonog, emotivnog i vrijednosnog doživljavanja svijeta bio je naglašeno teocentričan, tj. u središtu svega postojećeg stajao je Bog, koji je svijet stvorio i njime upravljao. Pritom nije zazirao od usluga anđela, koji su bili neka vrst podređenih upravljača. Oni su bili odgovorni za upravljanje nebeskim sferama, određivali su mijenu dobi te izmjenu dana i noći. Srednji vijek nije poznavao nikakvu autonomiju prirodnih zakona, već je u njima vidio neposredni odsjaj volje Božje. Sukladno tome, ljudsko znanje je u prvom redu kontemplativno promatranje postojećeg reda stvari u kojem se zrcali mudrost, ljepota i dobrota Božja. Ljudski život je za srednjovjekovnog čovjeka "pellegrinatio", tj. hodočašće k Bogu, koji čovjek obavlja, služeći se zemaljskim dobrima i zahvaljujući Bogu na primljenim dobročinstvima. Red prirode je poistovjećen s voljom Božjom, pa mu se čovjek jednostavno treba suobličiti. Stoga je srednjovjekovni čovjek konzervativan, okrenut prošlom. Njemu nije ideal ni napredak ni promjena, već ono što je uvijek bilo. U politici, država i Crkva dio su jedne božansko-ljudske stvarnosti.

Međutim, ne treba zaboraviti da veliki dio pogleda, vrijednosti i emocija srednjovjekovne paradigme nije jednostavno nestao, već da je, uza sve nužne promjene, nastavio živjeti sve do dana današnjega, tvoreći idejnu potku misli i života u tradicionalnim ambijentima našeg vremena.

No, ima tome već dosta stoljeća, točnije od konca XIV. i početka XV. stoljeća, da je na prostoru kršćanske kulture u toku jedan povijesni proces koji je postupno stvarao i stvorio ono što obično nazivamo "modernim društvom" ili "novovjekovljem". Sve je počelo s humanizmom i renesansom, a traje do naših dana. Malo pomalo se, zahvaljujući nizu društvenih i duhovnih pokreta i preokreta, oblikovalo moderno doživljavanje svijeta. Njegove odlike su u mnogočemu oprečne s srednjovjekovnim nazorima i mentalitetu.

U središte interesa dolazi čovjek. On je polazište svega. Stoga je novovjekovno društvo antropocentrično. Priroda i njeni zakoni nisu više viđeni kao odraz Božje volje, već kao divovski stroj koji funkcionira prema vlastitim autonomnim zakonima. Ljudski razum postaje temeljnom normom dobrog, lijepog i pravednog, a ne više Bog, za koga se misli da je "nad razumom", a time i marginalan. Znanstveni um

nastoji dohvatiti *kako* funkcionira priroda, a ne pita se više o tome *zašto* priroda postoji. Svijet se vidi autonomno, kao zatvoreni sustav. Upitan, gdje je u njegovu sustavu tumačenja svemira mjesto za Boga, Laplace je odgovorio Napoleonu kako mu Bog kao hipoteza nije potreban. U politici "božansko utemeljenje kraljevske vlasti" uzmiče pred vlašću odozdo, od naroda. Stvara se moderni pojam nacije. Podanik ustupa mjesto građaninu. Nacionalna zajednica je suverena, tj. gospodar same sebe. Vlast dolazi od naroda, a ne više od Boga i u ime Boga.

Znanstvena racionalnost dovodi do golemog razvoja industrije. Čovjek modernog društva se razvija pod znakom optimizma, koji se temelji na - kako se dugo mislilo - neograničenim mogućnostima razvoja, odnosno napretka što ga sa sobom nosi znanstvena racionalnost. U čovjeku se potencira volja za moć. Naime, da bi se stvorio novi svijet, potrebno je ovladati prirodom, podložiti sve što se opire napretku i spoznaji. Stoga se javlja ideja kako treba pokoriti sve primitivne narode, njihove zemlje, dokopati se prirodnih bogatstava tih zemalja da bi se ubrzalo razvoj. Europa se upušta u dugu kolonijalnu avanturu.

Budućnost postaje glavna kategorija modernog svijeta, i to ne u smislu nebeske budućnosti, već je riječ o ovozemnoj budućnosti, o kojoj se razmišlja kao o nekoj vrsti raja na zemlji.

Spasenje, koje je čovjek prije očekivao od Boga, i koje je temeljio na svojoj besmrtnosti, od sada očekuje da mu bude dano znanstvenim napretkom, tj. on očekuje spasenje od samog čovjeka. Dok je u srednjovjekovnoj slici svijeta nosivi elemenat društva bila vjernost iskonima, tradiciji, onome što je uvijek bilo, novi vijek stavlja u središte "promjenu", inovaciju, traženje novih oblika života i mišljenja. Čovjek se trudi da postane gospodar vremena, tako da su veliki filozofski sustavi novovjekovlja ustvari filozofije vremena. One pružaju legitimacijsku shemu ljudskom gospodarenju vremenom, poviješću.

Dakle, rezimirajući glavne odrednice moderne paradigme, možemo reći da je *na planu kulture* odlikuje subjektivizam, autonomija savjesti, primat razuma, težnja k ničim sputanoj slobodi, neograničeni napredak. *Na političkom planu* su to liberalna demokracija, odjelba politike i religije, Države i Crkve, privatizacija religije, primat zakona i jednakopravnost. *Na planu znanosti* imamo kvazireligijsko, apsolutno povjerenje u znanstvenu racionalnost, tj. u sposobnost znanosti i tehnike da dovede čovječanstvo do sve većih razina napretka i blagostanja. Na društvenom planu su u središtu trajna pokretljivost i promjena, težnja stalnom prevladavanju i poboljšanju prijašnjih društvenih modela; dominira masovna kultura utemeljena na sveprožimajućoj prisutnosti medija, a tu je i utruće patrijarhalne obitelji, opada broj djece, zbiva se prijelaz iz seljačke u industrijsku i urbanu civilizaciju.

To su uglavnom bitne razlike između novovjekovnog i tradicionalnog poimanja svijeta i života. Sekularizacija je pak naziv za onu dimenziju novovjekovnog duha i prakse, sukladno kojoj se na svijet i društvo gleda kao na autonomno funkcionirajuće stvarnosti istrgnute ispod skrbništva religije i njenih institucija. Pritom se, polazeći od antropocentrizma, Boga potiskuje u privatnost ili se nijeće bilo kakva važnost religije, odnosno kršćanstva za jedno osmišljeno funkcioniranje zajedničkog i osobnog čovjekova života. Svijet je, eto, u svijestima, u ponašanju, mnogih naših suvremenika i njihovih i naših institucija sekulariziran, tj. posvjetovnjačen, postao je "odrastao", ukoliko ima svoju vrijednost u sebi a ne u stalnom pozivanju na religioznu dimenziju. Prema tome, u sebi sekularizacija je ona crvena nit, trajno nazočna u svim promjenama koje su stvorile novovjekovlje. Ona je dio misli i prakse moderne dobi.

b) Usporedno sa sekularizacijom kroči i jedan drugi fenomen suvremenosti, a to je *pluralizam*. Riječ je o raspadu monolitnosti na svim razinama i o trajnom bujanju mnoštvenosti ideja, religija, stranaka, vrijednosnih ponuda, svjetonazora, kulturnih moda i ekonomskih institucija. Unutar tradicionalne slike svijeta, pluralizam je u ovako radikalnom obliku bio jednostavno nemoguć. Postojala je jedna politička vlast, jedna apsolutna religija, kršćanstvo, jedna zajednička vrijednosna skala, zajednička slika svijeta. Danas, međutim, ljudi žive suočeni s uvijek novim i novim ponudama na političkoj, znanstvenoj pa i religijskoj tržnici. Država pretpostavlja i garantira tek onaj minimalni vrijednosni okvir, koji jamči zajednički život, dok je sve drugo prepušteno osobnim sklonostima i izborima pojedinaca ili grupa.

Ubrzano nestaje onaj nekoć podosta jedinstveni vjersko-kulturni ambijent, koji svojim običajima, općeprihvaćenim vrijednostima, ustaljenim i neupitnim misaonim oblicima te mjesno-rodbinskim svezama i obzirima oblikuje kršćanski identitet pojedinca i zajednice. Sredstva priopćavanja i rastuća pokretljivost, a time i miješanje ljudi raznih kultura i vjera, dovodi do znatne relativizacije vlastitih životnih stavova, idejnih nazora pa tako i religijskih vrijednosti.

Pluralizam je usko povezan sa rastućom demokratizacijom života. Naime, demokratski sustav, koji je po definiciji pluralističan, omogućuje, ali i potiče dinamike pluralizacije kao temeljni preduvjet svog opstanka i funkcioniranja, bilo da je riječ o političkom, ekonomskom ili religijskom pluralizmu.

2. *Nekoliko praktičnih teza uz neminovnost susreta s demokracijom, sekularizacijom i pluralizmom*

Uvako skicirana slika novovjekovlja, odnosno modernog svijeta, u kojem susrećemo sekularizaciju i pluralizam kao dva bitna momenta tog svijeta, jasno, ne postoji nigdje u čistom obliku. Riječ je tu prije svega o težnjama, idejama, stavovima, institucijama i mentalitetu na koje, istina, nailazimo u svim društvima razvijenog svijeta, ali u

različitoj mjeri. Nije ista situacija, npr. u Švedskoj, Francuskoj, Italiji, Portugalu ili Irskoj.

A kako je kod nas? Zacijelo smo u ovih prošlih 50-ak godina bili u mnogočemu jedno zakočeno društvo. Naime, suvremeno društvo obilja, demokracije, slobodnog protoka ideja kod nas je bilo u najvećoj mjeri odsutno, pa, prema tome, i fenomeni pluralizma i sekularizacije nisu mogli doživjeti onakav razvoj kakav poznajemo na Zapadu. U mnogim našim sredinama, a posebice u onim manjim, neurbanim, još donedavno je prevladavao u znatnoj mjeri tradicionalno-patrijarhalni mentalitet i stil življenja, koji je spontano bio upućen na nasljeđene vrijednosti, te je u pravilu zazirao od individualizma i sekulariziranih oblika misli. Svjetonazorski pluralizam je u takvim sredinama bio tek rubna pojava. Komunistički monolitizam išao je i te kako na ruku reprodukciji tradicionalne religijske jednodušnosti na našim prostorima. Potiskujući tradicionalne vrijednosti na marginu društva i getoizirajući religijsku svijest, komunizam je znatno doprinio reaktivnoj homogenizaciji i samoobrambenom zbijanju redova u tradicionalnim religijskim sredinama.

Treba nadalje, imati na umu da je Crkva bila već samim svojim postojanjem i svojom svakodnevnom praksom opozicijska snaga komunističkom režimu, te da je katoličko kršćanstvo ipak predstavljalo jedan od središnjih momenata koji su stvorili, tvorili i čuvali nacionalni i kulturni identitet Hrvata. I ta je činjenica, bez sumnje, utjecala da kršćanska vjera zadrži kroz cijeli komunistički period znatnu popularnost i da se kršćanski mentalitet i praksa održe na poprištu bez dramatičnog suočavanja s drugim suparničkim ili alternativnim svjetonazorima.

Međutim, to vrijeme je, vjerujem, iza nas. Započeli smo, premda u tragičnim ratnim okolnostima, život u demokraciji. Uz nesumnjive blagodati i blagostanje za narod, novi način društvene organizacije i življenja nosi sa sobom pojačan trend sekularizacije i pluralizaciju svih područja života. Riječ je o fenomenima koji će kod nas, kao i u drugim dijelovima svijeta, donijeti kršćanskoj vjeri znatne poteškoće. Zato je uputno da se crkvena zajednica, uvjerenjena u važnost, ljepotu i korist svog poslanja ljudima svih vremena, već sada počne pripremati na tu, usudio bih se reći, neminovnost susreta s modernim svijetom. Moramo biti svjesni da ćemo najvjerojatnije vrlo brzo biti svjedoci ubrzanog slabljenja tradicionalnih načina življenja i mišljenja, a time i znatnog opadanja jedinstvenosti na vjerskom području.

Pokušao bih stoga u nekoliko teza orisati neke od stavova koje bi Crkva, njeni predstojnici, pastoralni djelatnici i vjernici imali zauzeti prema modernom društvu novovjekovnog, zapadnjačkog tipa, s kojim na naša vrata kucaju i korozivni utjecaji sekularizacije i pluralizma. Možda bi nepoželjne posljedice demokracije po kršćansku vjeru bile manje, kada bi kršćanska zajednica već sada postala svjesna problema koji joj dolaze ususret i kada bi sukladno tome poradila na prilagodbi dosadašnje teologije i oblikovanja novih pastoralnih strategija.

1. Kršćanska zajednica prihvaća u načelu moderno društvo, demokraciju, pluralizam, razvoj znanosti, videći u svemu tome prostor koji omogućava cjeloviti razvoj čovjeka i vjernika. Dakle, ne bi trebalo da naša domaća Crkva zauzme nikakav apriorno negativni stav glede novovjekovne društvene stvarnosti. Ali isto tako, kršćani neće biti nikakvi nekritični optimisti glede novovjekovlja, znajući kakve negativne posljedice po kršćansku vjeru donosi sa sobom moderno društvo. Nužan je, dakle, razborit oprez i razdvajanje prihvatljivog od neprihvatljivog.

2. Sekularizaciju će kršćanin moći prihvatiti samo u onoj njenoj sadržajnoj odrednici po kojoj svijet funkcionira u skladu sa svojom autonomnom prirodnom, odnosno, društvenom zakonitošću. Stoga će kršćani poštivati - u skladu s preporukom II. Vatikanskog (GS 36) - opravdanu autonomiju znanosti, znajući da između znanosti i vjere neće doći do značajnijih, načelnih napetosti, ako svaka od njih funkcionira na svojoj razini.

No, kršćani će, s druge strane, odbiti presizanje radikalno sekulariziranog mišljenja (zvanog i sekularizam!) na to da svijet i čovjeka liši bilo kakve ovisnosti o Bogu, stvoritelju i voditelju povijesti. Kršćanin, naime, zna da su svijet i čovjek radikalno ontološki ovisni o Bogu kao svom izvoru i eshatološkom cilju. Zato je svaka društvena i individualna etika, koja nije teonomno utemeljena, nemoćna na duži rok spriječiti moralnu degradaciju društva.

3. Kršćani cijene slobodu, na kojoj se u suvremenosti toliko inzistira. Međutim, cilj kršćanske pedagogije ne može biti individualistički shvaćena sloboda, koja jedinu svoju granicu ima u slobodi, i opet individualistički shvaćenoj, drugog čovjeka pojedinca. To je za evanđeosko shvaćanje premalo. U središtu kršćanstva stoji Božja ljubav prema čovjeku, koja svoj odraz nalazi u čovječjem darivanju drugom. Stoga je i kršćansko poimanje slobode bitno određeno darivanjem drugom i odgovornošću za drugog. Čovjek je uistinu slobodan samo ako je slobodan od spona, obzira, neznanja koji ga spriječavaju da se može zdušno darivati Bogu, ali i drugom čovjeku.

Prema tome, modernom individualizmu kršćanstvo suprostavlja življenu praksu solidarnosti, koja kao preduvjet traži oblikovanu kršćansku osobnost. Za kršćane, ljudska osoba je po uzoru na Božanske osobe u Presvetom Trojstvu jedno svjesno i kreativno čvorište odnosa kroz koje se ostvaruje. Za razliku od individualizma, ali i tradicionalnog patrijarhalnog gušenja osobnosti, kršćanski personalizam vidi čovjeka kao biće u koje je ontološki utkan Božji poziv na izgradnju zajedništva i koje od zajedništva živi.

4. Imajući sve to u vidu, kršćani će se trebati truditi oko izgradnje stvarnih zajednica, koje neće biti samo apstraktne teološko-kanonske tvorbe, već zajednice koje uvijek nanovo okuplja sudjelovanje u istom kršćanskom iskustvu ljubavi i slobode. Dosadašnje zajednice, utemeljene poglavito na teritorijalnom načelu, nisu više dostatne u novim okolnostima, premda se Crkva ni njih ne smije odreći, nastojeći sus-

tavno obogaćivati datost formalno-teritorijalne pripadnosti novim iskustvenim sadržajima. Treba, zato, težiti formiranju raznovrsnih oblika kršćanskog okupljanja, koji će svoje opravdanje manje imati u njihovoj funkciji podržavanja sociološko-konfesionalnog identiteta svojih pripadnika a više u sposobnosti stvaranja i obnavljanja kršćanskog iskustva.

Kršćanska vjera je bitno zajedničarska vjera. Zajedništvo hrani vjeru i obratno. Međutim, nema kršćanske zajednice bez običaja i tradicija, koji joj omogućavaju kontinuitet i oblikuju njen prepoznatljiv lik. Danas treba, ipak, stvarati nove običaje i nove tradicije, koji će biti primjereni promijenjenim okolnostima života i novim misaonim modelima. Običaji i tradicije kršćanske zajednice su velika pomoć vjeri pojedinaca. Kao što se u dnevnom životu čovjek oslanja na zajednicu, tako je i u vjerničkom životu, kada je riječ o prenošenju vjere, molitvi i vjerničkoj praksi. Pogledajmo na fenomen sekti. Vrlo često ljudi pristupaju sektama razočarani životom u našim kršćanskim zajednicama, njihovim formalizmom, anonimnošću i rastućom nerazumljivošću njihovih zastarjelih tradicija. Uza sve opravdane kritike koje je moguće izreći na račun sekti, jedno im nesumnjivo treba priznati, a to je da kod mnogih stvaraju dojam zajednica po mjeri čovjeka. Pritom ne treba zaboraviti da čovjek današnjice, oslobođen nekadašnjih tradicijskih ili mjesno-rodbinskih obzira, bira i izabire ono što više odgovara njegovim osobnim predodžbama i težnjama.

5. Moderno društvo je, kako rekosmo, pluralno društvo, u kome su sve vrijednosti podložne trajnom preispitivanju. Nisu na cijeni autoritarna nametanja bilo čega. Razvija se jedna dijaloška i irenična civilizacija, čiji su preduvjeti otvorenost za različitost drugog čovjeka, sposobnost slušanja, spremnost da se nenametljivo iznesu vlastiti stavovi. Stoga kršćanin treba razvijati u dnevnom životu te dijaloške kvalitete, ali isto tako će mu biti potrebno dobro poznavanje vlastite vjere. Dosadašnja praksa često površnog znanja središnjih istina kršćanske vjere u uvjetima pluralizma, kada čovjek danomice susreće nove i nove svjetonazore, izaziva veliko nesnalaženje, koje vrlo često dovodi do napuštanja vjere, odlaska u sekte ili do relativizacije svega kao temeljnog opredjeljenja. Dakle, pluralizam iziskuje od kršćana da kao zajednica i kao pojedinci do te mjere upoznaju svoju vjeru da je u svakom trenutku znaju obrazložiti.

6. No, uz racionalnu, spoznajnu dimenziju vjere danas postaje sve odlučujuća i ona iskustvena, doživljajna strana. Stoga bi pedagogija kršćanske zajednice trebala sustavno promicati potpuni odnos čovjeka prema kršćanskom misteriju, koji angažira čovjekov um, emocije i tijelo. Tu se misli između ostalog na promicanje meditativnog tipa molitve. Kroz meditaciju se postiže smirenost, jedinstvo duha i tijela, iskustvo jedinstva s Bogom, ljudima i svemirom, te se time izlazi ususret iščekivanjima i težnjama današnjih ljudi, koji u religiji vide prostor za razvoj vlastitog duhovnog potencijala. Naime, suvremeni čovjek želi imati takoreći "koristi" od prakticiranja svoje vjere, i to ne

samo u smislu budućeg eshatološkog ispunjenja, već on želi doživjeti sada, za života, blagotvornu terapeutsku učinkovitost pripadništva određenoj vjeri ili crkvi. Stoga kršćanstvo treba razvijati meditativni tip duhovnosti, koji angažira i prožima cjelinu ljudskog bića, a koji je, nažalost, dugo bio zanemaran u zapadnoj Crkvi. Pa i zajedničarska liturgijska okupljanja trebaju biti sve više i više oslobođena jednostrane prevage govora nad meditativnim trenucima, u kojima se djelotvornije može ostvariti iskustveni kontakt s nazočnim Kristom, glavnim subjektom liturgijskog zbivanja.

Postaje sve više očito da anonimnost i pasivnost mnogih vjernika u liturgiji i izvan nje, te inzistiranje na doktrinarnim i normativno-etičkim sadržajima kršćanstva, uz istovremeno zanemarivanje iskustvene mistagogije čine da se mnogi suvremenici okreću od kršćanstva i prijanjaju uz alternativne religijske ponude. Ove potonje obećavaju neslućeni razvoj skrivenih ljudskih mogućnosti, "full contact" s misterijom, naglašavaju i razvijaju dimenziju osobne prihvaćenosti umjesto anonimne uronjenosti u mnogoljudnost velikih crkvenih zajednica i njihovih formaliziranih rituala, satkanih od simbola i gesta koji u promijenjenim kulturnim koordinatama više ne uspijevaju neposredno osloviti vjernika. Potrebno je, dakle, na temeljima tradicije oblikovati nove simboličke govore, koji će primjerenije i neposrednije interpretirati i snažiti kršćansko misterijsko iskustvo današnjih vjernika. Važno je stalno imati pred očima da suvremeni čovjek teži k prihvaćanju samo one vjere za koju može naći opravdanje i razložitost u prvom redu u svom vlastitom iskustvu, a manje u tradicionalnom društvenom okolišu i naslijeđenim obzirima.

7. Znanstvena racionalnost i konzumizam, odnosno stalna potraga za sve većim i većim materijalnim standardom određuje u znatnoj mjeri suvremena demokratska društva. Kršćanin će naspram znanosti zauzeti, kako već rekosmo, jedan sve u svemu pozitivan stav, ne zaboravljajući da razvoj znanosti kao takav ne može postati nadomjestak za religijski smisao postojanja. On ipak ne može definitivno osmisliti ljudski život, a niti mu pružiti potpune vrijednosne kriterije za etičko oblikovanje života. Ustvari, razvoj znanosti mora biti obilno začinjeno etičkim normama, koje ne mogu biti proizvod isključivo instrumentalne i kumulativne racionalnosti. Inače, takav razvoj znanosti postaje prijetnjom samoj ljudskoj egzistenciji (ekologija, genetska manipulacija).

Slično vrijedi i za konzumizam. I kod nas se danas govori skoro jedino o boljem životu, koji, eto, još nikako ne dolazi. Pritom se misli na zapadne razine materijalnog blagostanja. Kršćanin i tu mora već sada biti na čistu: konzumizam ne usređuje, potiče individualizam, zatvaranje u vlastite interese, umanjuje želju za sudjelovanjem u stvaranju humanijeg zajedničkog življenja, depolitizira ljude. Pogubnost tog konzumističkog mentaliteta, izazvanog prijanjanjem uz vlastitu neposrednu korist, osjetili smo i mi svih ovih godina srpske agresije; u tijeku rata Zapad nas je pustio više-manje same, jer u

našim stradanjima dugo vremena nije pronašao dovoljno svojeg interesa koji bi ga potakao na skupu i neugodnu intervenciju. Dakle, visoki standard ne može a i ne smije postati glavnim čimbenikom smisla, nego u prvom redu sredstvom za uklanjanje svega onoga što uvećava ljudsku patnju i dehumanizira ljudsko življenje.

8. Za kršćanina ne dolazi u obzir nikakav bijeg iz politike i jednostavno prepuštanje "javnih poslova". Koliko god politika nije savršena ni sveta, odnosno uvijek samo fragmentarno uspijeva uskladiti ideal i stvarnost, ona je ipak jedno od najglavnijih sredstava da se zajedničko življenje pokušava uvijek nanovo poboljšati. Govori se o "prljavoj politici". To je često puta i točno, ali to ne opravdava kršćanina da se, pod izlikom kako on ne želi imati ništa s prljavom politikom, drži podalje od politike. Pa i uz opasnost da se ponekad uprljaju ruke u tijestu politike, kršćanin je dužan, u skladu sa svojim sposobnostima, unositi i u taj svijet evanđeoske vrijednosti. Povlačenje iz javnih poslova bilo bi ništa drugo do li odraz duhovne sebičnosti, onemogućavanje Isusovu evanđelju da kroz sredstva političkog djelovanja djelotvorno doprinese oblikovanju zajedničkog života sukladno vrijednostima kršćanske objave.

TOWARDS INEVITABLE CHALLENGES OF DEMOCRATIC SOCIETY

Summary

Starting from the fact that the Church in Croatia starts to face with democratization of the society and its consequences, the author, in the first part of his reflects, outlines spiritual and epochal context of the contemporaneous democracy. At the same time he notices how secularization and pluralism make two inevitable accompanying phenomena of the each, so far known democratic society. In the concluding part, the author proposes, in the form of thesis, some positions and behaviours which could help to the church community to decrease undoubtedly corrosive consequences of meeting with coming democratic processes.